

Türk, O., Koç, F. (2025). Kıpçak Türkçesi Sözlüğünde kadın ve aile ile ilgili söz varlığının Derleme Sözlüğü'ndeki karşılıkları ile mukayesesi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 279-300.

KIPÇAK TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜNDE KADIN VE AİLE İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞININ DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDEKİ KARŞILIKLARI İLE MUKAYESESİ

Osman TÜRK*

Fatma KOÇ**

Öz: Kadın ve aile, her daim birlikte anılacak olan ve birbirine sıkı bir şekilde bağlı olan iki temel kavramdır. İnsanlığın başladığı günden bu yana, kadın hem doğuştan getirdiği kimliğiyle hem de sonradan kazandığı kimliklerle toplumdaki yerini korumuştur. Kadının toplum içerisinde edindiği öncelikli statü ise aile kurumunu meydana getirmesiyle başlamaktadır. Zamanla değerlendirildiğinde kadına olan bakış açıları farklılık göstermiştir. Kadınlar; kimi zaman soyutlanmış, kimi zaman desteklenmiş ve kimi zaman da edindiği siyasi, sosyal ve kültürel kazanımlar sebebiyle desteklenmiştir. Kadın, kendi öz kimliğini sosyolojik potansiyel anne aday olma özelliğini ise biyolojik temelde var ederek dünyaya gelir ve aile kurumunun zeminin oluşturur. Dolayısıyla kadının bu görevi yanında toplumdaki ekonomik ve sosyal kimliğini kazanması, ona biraz daha fazla sorumluluk yüklemiştir. Dünyadaki gelişim sürecine bağlı olarak küreselleşme ve modernleşme aşamalarında kadın da cinsiyet olarak sadece annelik göreviyle durağan bir durum sergilememiştir. Bu süreç, kadına ait bazı sosyal sorumlulukları ve kazanımları da mecbur kılmıştır. Türk edebiyatında verilen eserlerde kadın unsuru konu olarak işlenmiş hem kadına hem de aileye değer verilmiştir. Bu nedenle ortaya koyulan eserlerde, kadın kavramını anlam bakımından karşılayacak olan birçok sözcük kullanılmıştır. Söz konusu çerçevede kadın ve aile ile ilgili söz varlığı geniş bir alanı kapsamıştır. Bu alan içerisinde kadının kazandığı kimliklere ilişkin ve aile fertlerini temsil etme noktasında birçok sözcük kullanılmıştır. Bu çalışmada *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*'nde kadın ve aile ile ilgili söz varlığı taranmak suretiyle tespit edilmiş, tespit edilen sözcükler bildirdiği anlamlara göre sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Tespit edilen söz varlığına ilişkin sözcüklerin *Derleme Sözlüğü*'ndeki karşılıkları ve her iki sözlükteki sözcüklerin mukayesesi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kıpçak Türkçesi, Derleme Sözlüğü, söz varlığı, kadın, aile*

IN THE KIPCHAK TURKISH DICTIONARY, THE COMPARISON OF THE VOCABULARY ABOUT WOMEN AND FAMILY IN THE DİALECTICAL DICTIONARY OF TURKISH

Abstract: Women and family are two basic concepts that will always be mentioned together and are tightly connected to each other. Since the beginning of humanity, women have maintained their place in society both with their innate identity and the identities they have acquired later. The primary status that women gain in society begins with the establishment of the family institution. When evaluated over time, perspectives on women have varied. Women have sometimes been isolated, sometimes supported, and sometimes supported due to the political, social, and cultural

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi, osmanturkgau@gmail.com

 ORCID: 0000-0002-9379-6225

** Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, fatma_koc_1991@hotmail.com

 ORCID: 0000-0003-2736-5459

gains they have acquired. Women come into the world with their own identity and the biological basis of being a potential mother candidate and form the basis of the family institution. Therefore, in addition to this duty, women gaining their economic and social identity in society has given them a little more responsibility. Depending on the development process in the world, in the globalization and modernization stages, women have not only exhibited a static situation with the duty of motherhood. This process has also necessitated some social responsibilities and gains belonging to women. In the works given in Turkish literature, the female element has been treated as a subject and both women and family have been valued. For this reason, in the works presented, many words have been used that will correspond to the concept of woman in terms of meaning. In this framework, the vocabulary related to women and family covers a wide area. In this area, many words have been used in relation to the identities acquired by women and to represent family members. In this study, the vocabulary related to women and family in the Kipchak Turkish Dictionary has been scanned and the words detected have been classified and evaluated according to the meanings they convey. The equivalents of the words related to the detected vocabulary in the Compilation Dictionary and the comparison of the words in both dictionaries have been emphasized.

Keywords: Kipchak Turkish, The Dialectical Dicitonary of Turkish, vocabulary, woman, family

Türkler, aile ve soy bağlarına tarih boyunca önem veren bir millettir. İslamiyet'in kabulünden önceki dönemden bu yana kadın ve aile onlar için korunması gereken en önemli unsurlardan olmuştur. Geniş bir coğrafyaya hükmeden Türkler, aile kurumunun toplumdaki birliği ve dayanışmayı oluşturduğu düşüncesini bir bakış açısı olarak görmüştür. Hun Devleti'nde ailenin gücünü yitirmekle savaş gücünü yitirmek eş değer görülmüştür (Yuvalı-Demirci, 2021, s. 34). Söz konusu durum, Türk dilinin ilk yazılı belgelerinden itibaren belirgin bir şekilde görülmektedir. Orhun Kitabeleri'nde Türk sosyal hayatını ifade etmek için *oguş* (aile), *urug* (aileler birliği), *bod* (boy, kabile), *bodun* (boyalar birliği) ve *il* (devlet) yapılanması görülmektedir (Mandaloğlu, 2022, s. 483).

Aile bir bütün olmakla birlikte çocuk yetiştirmek, nesil devamını sağlamak Türklerde kutsal bir görev olarak görülmüştür. Türkler, ataerkil bir yapıya sahip olmasının yanında aile içerisinde kadın da söz sahibidir. Toplumun ilerlemesi ve gelişmesi, onun sağlam temeller üzerine inşa edilmesine bağlıdır. Aile kurumunun sağlam olması, toplumun ve milletin de sağlam bir yapıda olması demektir. Gökalp, iyi bir aileden iyi bir millet doğduğu görüşünü savunmaktadır (Gökalp, 1965, s. 414- 415).

Türklerde kadın, aileyi meydana getiren temel unsurdur. Kadınlar Türk toplumunda, sosyal yaşamın içerisinde olmuş ve annelik göreviyle aile kurumunun yapılanmasında etkin bir rol oynamıştır. Göçebe toplumun bir bireyi olarak Türk kadını ailesini, çocuklarını ihmal etmeden, yeri geldikçe siyasi ve sosyal yaşantının içinde yer almıştır (Ersoy, 2012, s. 56). İslamiyet'in kabulünden önce ve sonra kadın, Türkler tarafından koruma altına alınmış ve saygı gösterilen bir kimlik olmuştur. Türklerde kadın İslamiyet öncesinde yazılmış şiirlerde kutsal yerini almış, Türk erkeği onu daima yüce bir varlık olarak göstermiş ve yüceltmıştır (Özdener, 1988, s. 232). Türk kadını, vatanı için her türlü fedakârlıkta bulunmuş savaşlarda cephelerde savaşmayı göze alarak Türk askerine yardım etmiştir.

Dil ve Söz Varlığı

Kültürün ve yaşamın dile ve onun sistemine yansımaları elbette doğal bir durumdur. Dil, kültürü gelecek nesillere aktaran bir mekanizmadır. Her sözcüğün bir anlam kategorisi bulunmakta ve bu sözcükler, işlevsel açıdan buna göre değer kazanmaktadır. Dil, insanla birlikte vardır ve insanoğlu yeryüzünde var olduğu müddetçe de varlığını sürdürmeye devam edecektir (Özdarıcı, 2011, s. 128). Sözcüklerin dildeki yeri, sadece ses ve şekil yapısını değil, bu unsurların meydana getirdiği maddî ve manevî çağrışımları da kapsamaktadır. “Kelime hazinesi bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı.” (Korkmaz, 1992, s. 100). Söz varlığı içerisinde aynı anlam kategorisine sahip olan sözcükler, Türk dilinin tarihî seyrindeki farklı dönemler içerisinde farklı fonetik

görünümlerde yer alabilmiştir. Dil vasıtasıyla kelimelerin değişik coğrafyalarda ve zamanlarda yer değiştirmesi kaçınılmazdır (Türk-Koç, 2021, s. 21). Bunun yanı sıra ses dizilimi bakımından aynı sözcük görünümünde olup farklı anlamlara işaret eden sözcükler de bulunmaktadır. “Söz varlığı, sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar- ya da dilbilimdeki terimiyle göstergeler- olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir.” (Aksan, 1996, s. 7). Türkçede kadın ile ilgili söz varlığı doğal olarak aile ile ilgili olanları da karşılayabilmiştir. Çünkü kadının aile içinde rol ve sorumlulukları, bu konuyla ilgili olan söz varlığına da geniş bir perspektifte tesir etmiştir.

Söz varlığı içerisindeki kadın ile ilgili sözcükler ve farklı kullanımlar oldukça önemlidir. Bunlar genel söz varlığı araştırmaları için önemli olduğu kadar, eski Türk toplumunun cinsiyet kültürünü ve kadının toplumdaki statüsünü göstermesi açısından da değerlidir (Karahan, 2006, s. 1).

Türkçenin söz varlığında yer alan sözcükler, tarihî Türk lehçeleri ve Türkiye Türkçesi ağızları içerisindeki sözcüklerle ortaklık taşımaktadır. Ayrıca mevcut olan sözcüklerin fonetik yapısı aynı olmasına rağmen anlam olarak ayrışmalar gösteren sözcükler de bulunmaktadır.

“Dil tarihi açısından pek çok tarihî ve çağdaş lehçesi bulunan Türkçenin her lehçesi içerisinde de farklı ağızları bulunmakta bu ağızlar içerisinde Çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçeleriyle ortaklık gösteren söz varlıkları yer almaktadır” (Tanç, 2004, s. 90).

Derleme Sözlüğü, söz varlığının ağızlardaki varlığını içeren en değerli eserlerden biridir. Bu bakımdan ağız ve söz varlığı ilişkisi ile ilgili çalışmalarda başvurulacak bir sözlük türüdür. *Derleme Sözlüğü*'nün Anadolu'da kaybolmaya yüz tutmuş kelimelerin gelecek kuşaklara aktarılmasındaki rolü çok büyüktür (Çakmak, 2024, s. 2).

Türk dilinin farklı lehçelerindeki ve ağızlarındaki aynı anlama gelen ancak söyleyiş farklılıklarının bulunduğu sözcüklerin incelenmesinde birçok farklı sözlük dikkate alınmakla birlikte *Derleme Sözlüğü*'nün de bu noktada katkısı büyüktür. Kâşgarlı'nın *Dîvânü Lugâti't-Türk* adlı eseri farklı Türk boyları arasında Türkçe kelimelerdeki söyleyiş farklılıklarını ortaya koymasıyla Türk dilinin ilk ağız sözlüğü olarak da kabul edilmektedir (Çakmak, 2024, s. 68).

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada Recep Toparlı, Hanifi Vural ve Recep Karaatlı'nın birlikte hazırlamış oldukları *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü* (2007) içerisinde geçen kadın ve aile ile ilgili söz varlığı incelenmiş ve toplam 70 adet sözcük tespit edilmiştir. Tespit edilen sözcükler, kadın ve aile ile ilgili söz varlığının bildirdiği anlama göre tasnif edilmiş ve 9 başlık altında değerlendirilmiştir. Kıpçak Türkçesi Sözlüğü içerisindeki toplam 70 sözcüğün *Derleme Sözlüğü*'ndeki varyantları belirlenerek sözcükler arasında anlam mukayesesi yapılmıştır. *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü* “KTS”, *Derleme Sözlüğü* “DS”, cilt bilgisi “C.” şeklindeki kısaltmalarla gösterilmiştir. Çalışmadaki veriler ışığında sözcüklerin her iki sözlükteki anlam karşılıkları ve bulunup bulunmama durumları gözetilerek ulaşılan sonuçlar aktarılmıştır.

Çalışmada fonetik olarak aynı olan kelimelerin anlam açısından bir karşılaştırması yapılmış olup herhangi bir köken incelemesine gidilmemiştir. Yöre bilgisi bir kez verilen aynı sözcükler farklı tasnif başlıklarında da yer alması sebebiyle bu sözcüklere ait yöre ve cilt bilgisi tekrar verilmemiştir. Ancak tasnif başlıkları altında bu sözcükler tekrar verilmiştir. Çünkü bir sözcük farklı başlıklarda yer alabilmektedir.

Çalışmanın amacı ise Kıpçak Türkçesinde var olan aile ve kadın ile ilgili söz varlığının Türkiye Türkçesi ağızlarındaki görünümünü ve anlamsal karşılıklarını hem ortaklık hem de farklılık açısından ortaya koymaktır.

2. Kadın ve Aile ile İlgili Söz Varlığı

2.1. Aile Bireylerini Bildirenler

Aile bireylerini bildiren toplam 32 sözcük belirlenmiştir. Tespit edilen 32 sözcükten 14 tanesinin DS'de karşılığı bulunmamakta, 13 tanesinin aynı ve 5 tanesinin de farklı anlamı karşıladığı görülmüştür.

ağa: Ağabey, büyük erkek kardeş. (KTS)

ağa: 1. Ağabey, büyük erkek kardeş. (DS)

*Emirdağ, Eber, Çiftlik, Burhaniye *Dinar, İshaklı *Bolvadin -Afyon Karahisar, *Karahallı köyleri, Hardallı *Eşme -Uşak İleydağı, İnasara *Uluborlu, Sarıdris, Bağlılı, *Eğridir, *Gelendost, İlyas *Keçiborlu, *Yeşilova köyleri, *Bucak, -Burdur köyleri *Acıpayam, Karahisar, Yukarıboğaz *Tavas, Çöplü *Çivril, *Çal ve köyleri -Denizli, Dallıca *Nazilli -Aydın, Özbek *Urla, Ulaş *Seferihisar -İzmir, Hacıhalil *Alaşehir, *Akhisar ve köyleri -Manisa, Pelitköy *Burhaniye, -Balıkesir, Küçükkuşu *Ayvacık -Çanakkale, Cumalıkızık -Bursa, Yakakayı, -Eskişehir, *Düzce, *Gerede -Bolu, Giremez *Araç, *Taşköprü köyleri, Kuzyaka -Kastamonu, Çitli *Mecitözü, -Çorum, *Boyabat -Sinop, B. Kızıoğlu *Lâdik -Samsun, *Merzifon ve köyleri, Zara -Amasya, *Zile, Necip Turhal, Kunduzağlı, Heris *Artova -Tokat, *Arapkir -Malatya, *Kilis, -Gaziantep, *Afşin -Maraş, *Antakya ve köyleri -Hatay, *Boğazlıyan -Yozgat köyleri, Yassıören -Ankara, *Bünyan, *Sarız -Kayseri, *Mucur köyleri -Nevşehir -Niğde *Mut köyleri, *Silifke ve köyleri, *Gülner köyleri, *Anamur köyleri -İçel, Yakabağ *Fethiye -Muğla C.1

2.Baba. (DS)

*Düzce -Bolu Çitli *Mecitözü, -Çorum *Merzifon -Amasya *Zile, *Reşadiye köyleri, Kunduzağlı, Heris *Artova -Tokat Havsu *Kelkit, *Bayburt köyleri -Gümüşhane -Artvin çevresi Sapkara *Ardahan, -Kars ve çevresi Cenciğe -Erzincan Erzurum çevresi Aşudu *Darende -Malatya *Afşin -Maraş *Gürün ve köyleri, *Koyulhisar, M. Hüyük *Şarkışla, *Divriği köyleri, Çepni *Gemerek -Sivas Aldemirci *Çayıralan, Sarıhamzalı *Sorgun, *Boğazlıyan, Cihanpaşa, Gökçekışla -Yozgat Kürtü *Şereflikoçhisar -Ankara *Bünyan, *Sarız -Kayseri *Mucur köyleri, -Nevşehir *Bor, -Niğde C.1

3.Kayınbirader (DS)

Bademli *Dinar -Afyon Karahisar, Darıveren *Acıpayam, Muğlasın *Tavas, Kösten -Denizli, *Merzifon -Amasya, Kürtü *Şereflikoçhisar -Ankara C.1

4. Kayınbaba, kaynata.

Tekke -Gümüşhane, Yaylacık, Kapıköy, Ustalar *Ardanuç -Artvin

5.Şeyh.

-Balıkesir C.1

6.Seyit, peygamber sülâlesine mensup kimse. C.1

*İğdir ve köyleri -Kars

7.Sevgili. C.1

-Burdur

8. Büyük erkek kardeş. C.12

İzmir, Kuzköy *Akkuş Ordu *Güdül ve köyleri Ankara Konya

9. Saygıdeğer (kimse). C.1

*Kula Manisa

10.Dostum, arkadaşım anlamında seslenme ünlemi. C.1

Dereçine *Sultandağı Afyon

11.Ağa, bey, efendi; arkadaş; baba; ağabey. || ağa begin: kocam, beyim, eşim || ağafendi: ağa efendi C.3

Erzurum

12.Ona (III. teklik şahıs zamiri yaklaşıma ve bulunma hâli)

Rize

13. ağa, mülk sahibi. // ağanun. 2. "ağabey, sahip, efendi" veya "yiğit, adam..." manasında bir hitap ifadesi. // ağam

Artvin Yusufeli Uşhum köyü

āhi: Ar. Kardeş. (KTS)

- (DS)

ana: Anne. (KTS)

ana: 1. Esas, asıl, sermaye, temel. (DS)

Çulhan *Bozdoğan -Aydın-Manisa *Edremit -Balıkesir *Simav, -Kütahya Bozan - Eskişehir -Kastamonu *Çerkeş -Çankırı -Samsun Zara -Amasya Kalafka -Trabzon -Malatya köyleri Bahçeli, *Bor, -Niğde *Elmalı -Antalya C.1

2. Değirmende çarka giden suyu salmaya yarayan ark. (DS)

Evreşe *Gelibolu -Çanakkale Danışman *Fatsa, *Mesudiye köyleri, -Ordu ve köyleri *Görele, *Tirebolu ve köyleri, -Giresun Beşikdüzü *Vakıkebir -Trabzon -Erzincan C.1

3. Irmak, nehir gibi suların aktığı asıl yatak. (DS)

Büyükyenice *Osmaneli -Bilecik Bozan -Eskişehir -Edirne C.1

4. Toprak kazıldığı zaman meydana çıkan alt tabaka, sert toprak. (DS)

-Kayseri C.1

5. Mahyacılıkta çengelle bağlanan esas ip. (DS)

-İstanbul C.1

6. Ağaç gövdesi. (DS)

Hisar *Sarayköy -Denizli C.1

7. Patlıcan fidesi. (DS)

Ayaş -Ankara C.1

8. Tütünün alttan üçüncü tabakası olan en iri yaprakları. (DS)

*Düzce -Bolu -Samsun C.1

9. Arı beyi. (DS)

-Edirne C.1

10. Sirke içinde pelte hâlinde bulunan maya. (DS)

Kalafka -Trabzon C.1

11. Kapı, pencere kasası. (DS)

Bozan -Eskişehir -Tokat -Niğde C.1

12. Çatıda kullanılan kalın kereste, kalas. (DS)

-Yozgat köyleri İbriktepe, Harala, Karaağaç *İpsala -Edirne C.1

13. Ana kalıpla dökülmüş büyük kerpiç. (DS)

-Maraş Sobran *Nallıhan -Ankara C.1

14. Kilimlerde veya kıldan örülen çul, heybe, çuval gibi şeylerde tam ortaya konulan büyükçe bir motif. (DS)

İncekum *Silifke -İçel C.1

15. Korku, sıkıntı, şaşma bildirir ünlem. (DS)

Dereçine *Sultandağı Afyon C.1

16. Anne.

Diyarbakır, Doğu Trakya, Erzurum, Keban Baskil Ağın Elazığ, Çüngüş, Çermik
Diyarbakır

ata ana: Babanne. (KTS)

- (DS)

ata ata: Dede, büyükbaba. (KTS)

- (DS)

ata: (I): Baba, ata. (KTS)

ata: Baba. (DS)

Diyarbakır

bala: (I): Çocuk, yavru. (KTS)

bala: 1. Çocuk, yavru, küçük. (DS)

-İzmir Dombaylı *Salihli -Manisa -İstanbul -Bursa *Merzifon köyleri -Amasya çevresi Çilehane *Reşadiye -Tokat Zarşat, Kızılçakçak *Arpaçay, Taşburun, *İğdır, Göle *Posof, İrişli, Bayburt *Sarıkamış, -Kars *Erciş -Van Üstükran, -Bitlis Karaözü *Gemerek -Sivas *Polatlı -Ankara *Ereğli, Böğrüdelik *Cihanbeyli, Haha, Argıthanı, Başhöyük *Kadınhanı, -Konya -Adana Büyükmanika *Saray -Tekirdağ Kerkük, Bulgaristan C.2

2. Oğlan çocuğu. (DS)

Kerkük C.2

3. Bezden yapılmış bebek. (DS)

*Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri -Hatay Çukurkuyu, Kızılca, Zengen *Bor - Niğde C.2

4. Marangozların cila yapmak için kullandıkları içi pamuk dolu bez. (DS)

Düzköy, *Keşap -Giresun C.2

5. Bulaşık bezi. (DS)

-Bilecik C.2

6. Karamuk. (DS)

Alanlı -Aydın *Fethiye köyleri -Muğla C.2

7. Yabani bakla. (DS)

Sürez *Bozdoğan -Aydın C.2

8. Bela. (DS)

Zarşat *İğdır -Kars C.2

9. Zor, güç. (DS)

Gülpınar *Ezine -Çanakkale C.2

10. Tatar. (DS)

Kayapa -Edirne C.2

11. Manda yavrusu, malak. (DS)

-Erzurum C.2

12. Bari, keşke, hiç olmazsa, öyle ise. (DS)

Yenice, Kayı *Emet -Kütahya C.2

13. Yavru, çocuk. (DS)

Erzurum C.3

14. Yavru. (DS)

Kars

cice: Çocuğun annesine seslenirken kullandığı hitap. (KTS)

cice: 1. Abla. (DS)

Beki *Karahallı -Uşak, Kesme *Eğridir -Isparta -Denizli ve ilçeleri Dalıca *Nazilli - Aydın -Çanakkale Ulubey -Kütahya Sermi *Düzce -Bolu Himmetoğlu, *Devrek -Zonguldak *Çerkeş, *İlgaz -Çankırı -Sinop *Kavak, Alaçam *Bafra -Samsun Ölçek, *Ardahan -Kars - Urfa -Konya ve ilçeleri Bahçeli *Bor -Niğde Durak -Adana Koçaşlı *Gülner, *Silifke, *Mut -İçel *Manavgat -Antalya Ceylan *Fethiye -Muğla -Edirne *Pınarhisar -Kırklareli Bıyıklı - Tekirdağ, Uşak. C.3

2. Büyük anne. (DS)

Kavakköy *Çivril -Denizli Pazarcık *Bozüyük -Bilecik Yedikule -İstanbul Uluşiran *Şiran -Gümüşhane -Kayseri -İçel C.3

3. Hala. (DS)

*Yalova -İstanbul -Kastamonu Misis -Adana C.3

4. Teyze. (DS)

-Konya Kızılağaç -Antalya C.3

5. Görümce. (DS)

Zeytinbeli -Adana C.3

6. Yenge, amca karısı. (DS) (DS)

Erzurum C.3

doğdok: Öz kardeş. (KTS)

dokdok: Testi. (DS)

Rumeli göçmenleri -İçel C.4

ebe: Anne, nine, ebe. (KTS)

ebe: 1. Büyükanne, nine. (DS)

*Bolvadin ve köyleri, Kırıklar, Çiftlik *Dinar, *Emirdağ -Afyon *Eşme -Uşak Eskigençeli, Gelegerur *Yalvaç, *Eğridir, *Sütçüler, Gönen, Lağus, Köke *Gelendost -Isparta Kayadibi *Yeşilova, Karamanlı *Tefenni, Karaseki *Bucak, -Burdur Alaeddin *Acıpayam, *Sarayköy köyleri, İsabey *Çal, Belevi, *Tavas, Derbent *Buldan, *Çivril, Kale, Narlıdere, Bereketli, Kızıllı köyleri, -Denizli Sürez *Bozdoğan, Eğridere *Kuyucak, -Aydın -İzmir ve çevresi Sandal, *Kula, *Akhisar -Manisa Osmanlar, Çakallar *Balya, Bakacak -Balıkesir *Bayramiç -Çanakkale Yürükler -Kütahya Dudaş *Söğüt, Halıköy, *Gölpazarı, Pazarcık, Dodurga *Bozüyük, *Osmanlı -Bilecik *Sivrihisar, Bozan, Sarıkavak, Tokat -Eskişehir *Gölcük, Derince *İzmit -Kocaeli Kırbaşı, *Gerde -Bolu *Devrek, Yakademirciler, Kilimli, Cumayarı, Aliköy *Çaycuma, Koyullu *Safranbolu -Zonguldak Aşağıkay *Tosya -Kastamonu Saray, *Kurşunlu -Çankırı Boğazköy, *Kargı, Şeydim, *İskilip, -Çorum *Boyabat, -Sinop Dikbıyık *Çarşamba -Samsun *Merzifon ve köyleri -Amasya Bozca, *Reşadiye, *Zile, -Tokat *Ünye -Ordu Uluşiran *Şiran, Havsu *Kelkit -Gümüşhane Kaptanpaşa *Çayeh -Rize ve çevresi Utav, *Yusufeli -Artvin Yeniköy *Aşkale, -Erzurum *Refahiye ve çevresi -Erzincan Aşudu *Darende -Malatya *Kilis -Gaziantep Varyanlı, Kayışlı, Taşoluk -Maraş Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri *Reyhanlı, Küçükçaylı *Dörtöy, Hisarcık *Yayladağı -Hatay Maksutlu ve çevresi *Şarkışla, Hacııyas, *Koyulhisar, *Yıldızeli, *Gürün ve köyleri, Karaözü *Gemerek, *Gürün, Çamova, Palha, Vazıldan *Divriği, Soğukpınar *Kangal, -Sivas Salmanfakılı, -Yozgat Çelebi *Keskin, *Kalecik, Hacılar, Oyaca, Çayırer *Haymana, Camili *Ayaş, -Ankara *Mucur -Kırşehir Sarılar *Avanos, -Nevşehir *Pınarbaşı köyleri -Kayseri Madenköyü, ve *Bor -Niğde *Seydişehir, İlginçit, Hocaköy, Kırığeyret, *Bozkır, *Kadınhanı, Atlandı, *Ereğli, *Ermenek ve köyleri, *Karaman, -Konya *Kozan, *Pozantı, *Kadirli, -Adana Sarıkavak, *Tarsus, Çiftlik, *Anamur, *Silifke, *Gülner, *Mut -İçel ve köyleri Serik, Çakırlar, Semayük *Elmalı, Güzelso *Akseki, Yeni Osmanlılar aşireti -Antalya Günlük Başı, *Marmaris, *Milas, Dont *Fethiye, -Muğla *Saray -Tekirdağ C.5

2. Düğünde geline verilen armağanları toplayıp göz önüne yayan kadın. (DS)
-Samsun C.5
 3. Soy, boy. (DS)
-Niğde ve çevresi. C.5
 4. Çok konuşan, geveze. (DS)
*Çivril ve köyleri -Denizli C.5
 5. Arıbeyi. (DS)
*Gürün -Sivas C.5
 6. Bir çeşit mantar. (DS)
Nikfer *Tavas -Denizli C.5
 7. Küçük çocukların gözünde korkunç bir varlığı canlandıran ve onları korkutmak için söylenen sözcük. (DS)
Başpınar *Tefenni -Burdur C.5
 8. Ham eriklerin arasından daha önce olgunlaşıp, yenebilen ekşi erik. (DS)
Peşman *Daday -Kastamonu C.5
 9. Oyunda elebaşı olan çocuğun durduğu yer. (DS)
*Ermenek -Konya C.5
 10. Körebe oyunu. (DS)
*Antakya ve köyleri -Hatay C.5
 11. Dişi koyun. (DS)
Akse -Uşak *Kula -Manisa C.5
 12. Budanmış asma dallarının bir ya da iki yılda uzamış kısımları. (DS)
*Eğridir ve köyleri -Isparta C.5
 13. Şaşma bildirir ünlem. (DS)
*Senirkent -Isparta Başpınar, Karamanlı *Tefenni, -Burdur Kerkük C.5
 14. Can sıkıntısı, bıkkınlık, yorgunluk bildirir ünlem. (DS)
Kozağaç *Göhlisar, -Burdur C.5
 15. Şarap, sirke, turşu vb. şeylerin yüzünde toplanıp pıhtılaşan kalın kaymak. (DS)
Kızılkeçili *Edremit -Balıkesir -Çorum -Samsun *Nizip -Gaziantep *Bor -Niğde
*Fethiye ve köyleri -Muğla C.5
 16. Abla, büyük kız kardeş. (DS)
Yaka *Keçiborlu -Isparta Böğrüdelik, *Cihanbeyli -Konya C.5
 17. Teyze. (DS)
*Uzunköprü -Edirne C.5
 18. Büyük anne, nine. (DS)
Afyon Kuzköy *Akkuş Ordu *Antakya ve çevresi Hatay Göt dere *Akdağmadeni
Yozgat C.12
 19. Böyle mi, doğru mu? (DS)
Karakoyun *İğdır Kars C.12
 20. Hala. (DS)
Ordu
 21. Doğum yaptıran yaşlı kadın. (DS)
Artvin Yusufeli Uşhum köyü
- ebnā:** Oğullar. (KTS)
- (DS)
- ini:** Erkek torun. (KTS)
ini: 1. Kayın birader. (DS)

Hacılar, Uluğbey *Senirkent, *Şarkıkaraağaç -Isparta *Bucak -Burdur Dedeköyü *Çal -Denizli *Bergama -İzmir -Samsun -Yozgat *Bor -Niğde -Konya ilçe ve köyleri Misis -Adana Teniste, *Anamur, *Mut -İçel *Alanya, Bağyaka *Finike -Antalya *Ula, Ahiköy, Yerkesik, *Milas, *Fethiye ve köyleri -Muğla C.7

2. Kocanın kızkardeşi, görümce. (DS)

Cebel *Eğridir -Isparta C.7

3. Şaşma bildirir ünlem. (DS)

İlama, *Eğridir -Isparta -Burdur C.7

4. Aşağısama, onur kırma. (DS)

Gerede *Nallıhan -Ankara C.7

5. İşte. (DS)

*Güdül Ankara C.12

6. Onu. (DS)

Rize

karandaş: Kardeş. (KTS)

karandaş: Kalem. (DS)

*Sarıkamış -Kars C.8

kardeş: Kardeş. (KTS)

kardeş: Kardeş. (DS)

Diyarbakır, Kırşehir

karı: (II) Eş, hanım. (KTS)

karı: 1. Yaşlı, eski. (DS)

-Malatya C.8

2. Karı, kadın. (DS)

Doğu Trakya

karındaş: Kardeş, erkek kardeş. (KTS)

- (DS)

kız karındaş: Kızkardeş. (KTS)

- (DS)

kökürdeş: Süt kardeşi. (KTS)

- (DS)

Öacāye: Ar. Anası tarafından emzirilmeyen çocuk. (KTS)

- (DS)

oğlan: (I) Oğul, çocuk, erkek çocuk. (KTS)

oğlan: 1. Erkek çocuk. (DS)

Artvin Yusufeli Uşhum köyü

2. Delikanlı oğlan. (DS)

Artvin Yusufeli Uşhum köyü

oğlançık: Oğlancık, çocukçuk. (KTS)

- (DS)

oğlançuk: Oğlancık, çocukçuk. (KTS)

- (DS)

oğul: Oğul, evlat, erkek çocuk. (KTS)

oğul: 1. Arıların baharda çıkardığı yavrular. (DS)

İğdecik, Bağlılı *Eğridir -Isparta Kurna, Çerçin, Çamköy *Göhlisar, Güney *Yeşilova -Burdur Çöplü *Çivril, Kösten, Dallica *Nazilli -Aydın *Alaşehir -Manisa Demirkapı *Susurluk -Balıkesir Fili *Biga -Çanakkale Tokat, Bozan *Sivrihisar -Eskişehir *Kandıra, *Akyazı -Kocaeli -Kastamonu *Kurşunlu -Çankırı *İskilip -Çorum *Çarşamba -Samsun *Merzifon, *Taşova köyleri -Amasya *Artova -Tokat Bayadı, Salman *Akkuş -Ordu *Akçaabat, *Maçka ve köyleri -Trabzon Gare *Ardeşen -Rize Bağlıca *Ardanuç -Artvin -Malatya ve çevresi *Nizip -Gaziantep Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri *Reyhanlı, *Antakya -Hatay Maksutlu *Şarkışla, Hacıılyas *Koyulhisar, Zara -Sivas Çanlılı *Ayaş -Ankara Köşker -Kırşehir *Pınarbaşı köyleri -Kayseri *Bor -Niğde *Ermenek -Konya *Elmalı, *Korkuteli köyleri -Antalya *Lüleburgaz -Kırklareli C.9

2. Tahılın art arda, yavaş yavaş çıkardığı başaklar. (DS)

-Malatya ve çevresi İsgöbü -Kayseri *Lüleburgaz -Kırklareli C.9

3. Oğul, erkek evlat, çocuk. (DS)

Erzurum C.3

4. Arının yavrusu. (DS)

Keban Baskil Ağın Elazığ

oğulan: Oğul, çocuk, erkek çocuk. (KTS)

- (DS)

ol: (III) Oğul, evlat, erkek çocuk. (KTS)

ol: 1. Oğul. (DS)

Diyarbakır, Güney-Batı Anadolu, Keban Baskil Ağın Elazığ

2. Oğul, arıoğlu. (DS)

Zonguldak Bartın Karabük

3. Oğul, erkek evlat. (DS)

Kırşehir

or: (II): Oğul. (KTS)

or: 1. Hendek, düşman saldırısına karşı koymak için düzenlenmiş yer. (DS)

-Kütahya C.9

2. Ateş. (DS)

Babik *Pötürge -Malatya C.9

ovul: Oğul, erkek çocuk. (KTS)

ovul: Erkek çocuk. (DS)

Eraslan, Suluca -Amasya C.9

şabı: Ar. Çocuk, bebek. (KTS)

sabi: Yeni doğmuş bebek. (DS)

*Güdül ve köyleri Ankara C.12

soy: Bir kökten gelen evlat. (KTS)

soy: 1. Baharda yetişen, uzun, silindir biçiminde, kabukları soyularak yenen bitki.

(DS)

- Erzurum C.10
- 2. Taşlık, kayalık. (DS)
- Giresun C.10
- 3. Düz, düzgün. (DS)
- Bozhöyük *Göksun-Maraş C.10
- 4. İz sürmede, avda hayvanın aldığı koku. (DS)
- Tokat -Eskişehir *Akyazı -Sakarya *Çatalca -İstanbul Bayramiç *Pınarbaşı -Kayseri
- *Uzunköprü -Edirne *Lüleburgaz -Kırıkkale C.10
- 5. Nakışsız, yol yol dokunmuş kilim. (DS)
- Afşar aşireti *Pınarbaşı -Kayseri C.10
- 6. Soy. (DS)
- Diyarbakır.
- Erzurum C.3
- 7. Sünnet, kem. (DS)
- Erzincan ve yöresi
- 8. Kırlarda yetişen yabani bir sebze. (DS)
- Erzurum
- 9. Sülale. (DS) (DS)
- Çüngüş, Çermik Diyarbakır

toğın: Torun.

- (DS)

ümm: Ar. Ana. (KTS)

- (DS)

ümmü veled: Ar. Bir kişinin cariyesinden olan çocuğu veya çocuğun annesi. (KTS)

- (DS)

2.2. Aile Kavramını Bildirenler

Aile kavramını bildiren sözcükler, doğrudan aile unsuruna ad olan sözcükler olup toplam 4 adettir. 4 sözcüğün de DS'de karşılığı bulunmamaktadır.

faşıl: Ar. Aile. (KTS)

- (DS)

Óayāl: Ar. Aile. (KTS)

- (DS)

Óayilet: Ar. Aile. (KTS)

- (DS)

Óıyāl: Ar. Birinin geçindirmek zorunda olduğu kimseler, aile. (KTS)

- (DS)

2.3. Cinsiyet Bildirenler

Cinsiyet bildiren toplam 22 adet sözcüğün varlığı tespit edilmiş olup sözcüklerin işaret ettiği anlam cinsiyet bilgisi üzerine oluşturulmuştur. 22 adet sözcükten 14 tanesinin DS'de karşılığı bulunmamaktadır. Kalan 8 sözcükten 2 tanesi farklı 6 tanesi ise aynı anlamları karşılamaktadır.

hatın: Kadın, hatun, hanım. (KTS)

- (DS)

hatun: Kadın, hatun, hanım. (KTS)

- (DS)

ibçi: Eş, zevce, kadın. (KTS)

- (DS)

ilti: Kadın. (KTS)

ilti: 1. İki erkek kardeşin eşlerinin birbirlerine olan durumu, elti.

Göçer -Konya C.7

2. İki kızkardeş eşlerinin birbirlerine olan durumu, bacanak.

*Bornova -İzmir C.7

3. Evli erkeğin ikinci kez aldığı hanım.

*Ünye -Ordu C.7

4. Çok gezen (kimse). (DS)

*Ünye -Ordu C.7

ini: Erkek torun. (KTS)

ini: 1. Kayın birader. (DS)

Hacılar, Uluğbey *Senirkent, *Şarkıkaraağaç -Isparta *Bucak -Burdur Dedeköyü *Çal -Denizli *Bergama -İzmir -Samsun -Yozgat *Bor -Niğde -Konya ilçe ve köyleri Misis -Adana Teniste, *Anamur, *Mut -İçel *Alanya, Bağyaka *Finike -Antalya *Ula, Ahiköy, Yerkesik, *Milas, *Fethiye ve köyleri -Muğla

2. Kocanın kızkardeşi, görümce. (DS)

Cebel *Eğridir -Isparta

3. Şaşma bildirir ünlem. (DS)

İlama, *Eğridir -Isparta -Burdur

4. Aşağısama, onur kırma. (DS)

Gerede *Nallıhan -Ankara

5. İşte. (DS)

*Güdül Ankara

6. Onu. (DS)

Rize

ipçi: Eş, zevce, kadın. (KTS)

- (DS)

karındaş: Kardeş, erkek kardeş. (KTS)

- (DS)

katun: Kadın, hanım, hatun. (KTS)

- (DS)

kız ana: Bakire, ana. (KTS)

- (DS)

kız karındaş: Kızkardeş. (KTS)

- (DS)

kız: (I) 1. Kız, kız çocuğu. 2. Bakire, ana. (KTS)

kız: Kız. (DS)

nisvân: Ar. Kadınlar. (KTS)
- (DS)

Óavrat: Ar. Kadın, zevce. (KTS)

avrat: 1. Olgun kadın. (DS)
Dereçine *Sultandağı Afyon
2. Oyuncu kadın, çengi. (DS)
Dereçine *Sultandağı Afyon
3. Hoppa kadın. (DS)
Dereçine *Sultandağı Afyon
4. Kadın. (DS) (DS)
Güney-Batı Anadolu

oğlan: (I) Oğul, çocuk, erkek çocuk. (KTS)

oğlan: 1. Erkek çocuk. 2. Delikanlı oğlan. (DS)

oğlançık: Oğlancık, çocukçuk. (KTS)
- (DS)

oğlançuk: Oğlancık, çocukçuk. (KTS)
- (DS)

oğul: Oğul, evlat, erkek çocuk. (KTS)

oğul: 1. Arıların baharda çıkardığı yavrular. 2. Tahılın art arda, yavaş yavaş çıkardığı başaklar. 3. Oğul, erkek evlat, çocuk. 4. Arının yavrusu. (DS)

oğulan: Oğul, çocuk, erkek çocuk. (KTS)
- (DS)

ol: (III) Oğul, evlat, erkek çocuk. (KTS)

ol: 1. Oğul, erkek çocuk. 2. Oğul, arıoğlu. 3. Oğul, erkek evlat. (DS)

olan: Oğlan. (KTS)

olan: 1. Oğlan. (DS)
Diyarbakır, Kırşehir
2. Oğlan, erkek çocuk. (DS)
Ordu
3. Vakıa, olan. (DS)
Artvin Yusufeli Uşhum köyü

ovul: Oğul, erkek çocuk. (KTS)

ovul: Erkek çocuk. (DS)
Eraslan, Suluca -Amasya C.9

urağut: Kadın. (KTS)
- (DS)

2.4. Evlilik Yoluyla Oluşan Yakınlığı Bildirenler

Evlilik yoluyla oluşan yakınlığı bildiren sözcükler toplam 10 adettir. Bu başlık altında sözcüklerin evlilik nedeniyle kazandığı statü özelliğine işaret edilmiştir. 10 sözcük içerisindeki 8 sözcüğün DS’de karşılığı bulunmamakta, kalan 2 sözcük ise DS’de aynı anlamı taşımakla beraber farklı anlamlar da içerebilmektedir.

ebçi: Eş, hanım. (KTS)

- (DS)

ebşi: Eş, hanım. (KTS)

- (DS)

epşi: Eş, hanım. (KTS)

- (DS)

ibçi: Eş, zevce, kadın. (KTS)

- (DS)

ipçi: Eş, zevce, kadın. (KTS)

- (DS)

ivdeş: Eş, zevce, hanım. (KTS)

- (DS)

ivleş: Eş, koca. (KTS)

- (DS)

karı: (II) Eş, hanım. (KTS)

karı: 1. Yaşlı, eski. 2. Karı. (DS)

Öavrat: Ar. Kadın, zevce. (KTS)

avrat: 1. Olgun kadın. 2. Oyuncu kadın, çengi. 3. Hoppa kadın. 4. Kadın. (DS)

sulanğır: Gelin kadın, gelincik. (KTS)

- (DS)

2.5. Kadının Aile İçerisindeki Konumunu Bildirenler

Kadının aile içerisindeki konumunu bildiren sözcükler, toplam 11 adet olup kadını aile içerisindeki rolüne ilişkin kazandığı anlam özellikleri dikkate alınmıştır. 11 sözcüğün 7 tanesi DS’de karşılığı bulunmayıp 4 tanesinin ise aynı anlamları karşılamakla birlikte farklı anlamları da içerdiği görülmüştür.

ana: Anne. (KTS)

ana: 1. Esas, asıl, sermaye, temel. 2. Değirmende çarka giden suyu salmaya yarayan ark. 3. Irmak, nehir gibi suların aktığı asıl yatak. 3. Toprak kazıldığı zaman meydana çıkan alt tabaka, sert toprak. 4. Mahyacılıkta çengelle bağlanan esas ip. 5. Ağaç gövdesi. 6. Patlıcan fidesi. 7. Tütünün alttan üçüncü tabakası olan en iri yaprakları. 8. Arı beyi. 9. Sirke içinde pelte hâlinde bulunan maya. 10. Kapı, pencere kasası. 11. Çatıda kullanılan kalın kereste, kalas. 12. Ana kalıpla dökülmüş büyük kerpiç. 13. Kilimlerde veya kıldan örülen çul, heybe, çuval gibi şeylerde tam ortaya konulan büyükçe bir motif. 14. Korku, sıkıntı, şaşma bildirir ünlem. 15. Anne. (DS)

ata ana: Babanne. (KTS)

- (DS)

ebçi: Eş, hanım. (KTS)
- (DS)

ebe: Anne, nine, ebe. (KTS)

ebe: 1. Büyükanne, nine. 2. Düğünde geline verilen armağanları toplayıp göz önüne yayan kadın. 3. Soy, boy. 4. Çok konuşan, geveze. 5. Arıbeyi. 6. Bir çeşit mantar. 7. Küçük çocukların gözünde korkunç bir varlığı canlandıran ve onları korkutmak için söylenen sözcük. 8. Ham eriklerin arasından daha önce olgunlaşıp, yenebilen ekşi erik. 9. Oyunda elebaşı olan çocuğun durduğu yer. 10. Körebe oyunu. 11. Dişi koyun. 12. Budanmış asma dallarının bir ya da iki yılda uzamış kısımları. 13. Şaşma bildirir ünlem. 14. Can sıkıntısı, bıkkınlık, yorgunluk bildirir ünlem. 15. Şarap, sirke, turşu vb. şeylerin yüzünde toplanıp pıhtılaşan kalın kaymak. 16. Abla, büyük kızkardeş. 17. Teyze. 18. Büyük anne, nine. 19. Böyle mi, doğru mu? 20. Hala. 21. Doğum yaptıran yaşlı kadın. (DS)

evdeş: Eş, hanım. (KTS)

evdeş: 1. Karı koca, eş. (DS)

Cebel *Eğridir -Isparta C.5

2. Karı, koca, eş. (DS)

Sivas ve çevresi, Kayseri ve çevresi C.12

ibçi: Eş, zevce, kadın. (KTS)

- (DS)

ivdeş: Eş, zevce, hanım. (KTS) (Bu sözcük evdeş sözcüğünün varyantıdır.)

- (DS)

sulanğır: Gelin kadın, gelincik. (KTS)

- (DS)

ümm: Ar. Ana. (KTS)

- (DS)

ümmü veled: Ar. Bir kişinin cariyesinden olan çocuğu veya çocuğun annesi. (KTS)

- (DS)

yenge: Yenge, yenge kadın. (KTS)

yenge: 1. Geline kılavuzluk eden kadın. (DS)

*Emirdağ -Afyon Bağlılı, Anamos *Eğridir -Isparta Kemaliye *Alaşehir -Manisa Bozan, -Eskişehir *Merzifon -Amasya Bağlıca *Arduç, Yavuz *Şavşat -Artvin -Kars -Erzurum *Erciş -Van -Sivas ilçe ve köyleri -Ankara Afşar köyleri, *Pınarbaşı, Akçakaya -Kayseri *Mut ve köyleri -İçel *Milas -Muğla *Lüleburgaz -Kırklareli C.11

2. Düğün çağrıcısı. (DS)

Bozan, Yukarı Söğütünü, -Eskişehir C.11

3. Evlenme işlerinde aracılık eden kadın. (DS)

-Trabzon C.11

4. Kadın. (DS)

*Güdül ve köyleri Ankara C.12

5. Düğünde gelinle birlikte güvey evine giden kadın. (DS)

Arpaçay - Kars

6. Yenge. (DS)
Diyarbakır
7. Dayı, amca, kardeş karısı; yenge. (DS)
Adana, Osmaniye C.2
8. Kuma. (DS)
Adana, Osmaniye C.2
9. Düğünde gelinin nedimesi. (DS)
Adana, Osmaniye C.2

2.6. Kadına Ait Durumları Bildirenler

Kadına ait durumları bildiren sözcükler toplam 3 adettir. Tespit edilen 3 sözcüğün de DS'de karşılığı bulunmamaktadır.

istihāza (I): Ar. Aybaşı kadın. (KTS)
- (DS)

müstehāza: Ar. Aybaşı kadın. (KTS)
- (DS)

Ŗacā: Ar. Dübürü büyük kadın. (KTS)
- (DS)

2.7. Kadının Medeni Durumunu Bildirenler

Kadının medeni durumunu belirten toplam 2 adet sözcük olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen 2 sözcük her iki sözlükte de aynı anlama karşılık gelmekle birlikte bu sözcüklerin DS'de farklı anlamlar da içerdiği de görülmüştür.

boş: (II): Kocasından ayrılan kadın, boşanmış. (KTS)

boş: 1. Koyunun yahut keçinin böğür etleri dikilip içine üzüm, pirinç v.s. doldurularak fırında pişirilmek suretiyle yapılan yemek. (DS)

*Silifke -İçel C.2

2. Şeriat hükümlerine göre kadının kocasından ayrılması. 3. Boş. (DS)
Diyarbakır

tul: Dul, dul kadın. (KTS)

tul: 1. Tül. (DS)

Hasanoğlan -Ankara C.10

2. Dul. (DS)

Karaçay aşireti, Başhöyük *Kadınhanı -Konya C.10

2.8. Kadının Mizacını Bildirenler

Kadının mizacını içeren toplam 6 adet sözcük olduğu görülmüş, bu sözcükler kadının sahip olduğu karakter ve davranış özelliklerine işaret etmiştir. KTS'de bulunan sözcüklerin 5 tanesinin DS'de karşılığı bulunmamakta olup 1 tanesi ise her iki sözlükte birbirinden farklı anlamlara karşılık gelmektedir.

ersik: Erkeğe düşkün kadın, fahişe. (KTS)
- (DS)

ersük: Erkeğe düşkün kadın, fahişe. (KTS)
- (DS)

hersek: Erkeğe düşkün kadın. (KTS)

hersek: Taşlık yer. (DS)

*Bayramiç -Çanakale C.7

irsek: Erkeğe düşkün kadın, fahişe. (KTS)
- (DS)

maŖŖŭka: Ar. Sevilen kadın. (KTS)
- (DS)

Ŗākıla: Ar. (II) Akıllı kadın. (KTS)
- (DS)

2.9. Kadının İşini Bildirenler

Kadının işini bildiren toplam 2 adet sözcüğün varlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen 2 sözcüğün KTS'de bulunduğu ancak DS'de karşılığı bulunmadığı görülmüştür.

Ŗāhibe: Ar. Kadın sahabe. (KTS)
- (DS)

Ŗākiye: İçki sunan kadın. (KTS)
- (DS)

Sonuç

Bu çalışmada KTS'de aile ve kadın ile ilgili söz varlığı taranmış ve toplam 70 sözcük tespit edilmiştir. Toplam 70 sözcüğün DS'deki görünüşleri ve anlamları belirlenmiş olup sözcüklerin ortaklık ve ayrılıkları tespit edilmiştir. Bu sözcükler, *Aile Bireylerini Bildirenler*, *Aile Kavramını Bildirenler*, *Cinsiyet Bildirenler*, *Evlilik Yoluyla Oluşan Yakınlığı Bildirenler*, *Kadının Aile İçerisindeki Konumunu Bildirenler*, *Kadına Ait Durumları Bildirenler*, *Kadının Medeni Durumunu Bildirenler*, *Kadının Mizacını Bildirenler*, *Kadının İşini Bildirenler* olmak üzere toplam 9 başlık altında tasnif edilmiştir.

Kadın ve Aile İle İlgili Söz Varlığının Anlam Tasnifi	KTS'deki Sözcükler
1.Aile Bireylerini Bildirenler	ağa, āhī, ana, ata ana, ata, bala, cice, doğdok, ebe, ebnā, ini, karandaş, kardeş, karı, karındaş, kız karındaş, kökürdeş, Ŗacāye, oğlan, oğlançık, oğlançuk, oğul, oğulan, ol, or, ovul, Ŗabī, soy, toğın, ümm, ümmü veled
2. Aile Kavramını Bildirenler	faşıl, Ŗayāl, Ŗayilet, Ŗıyāl
3. Cinsiyet Bildirenler	hatın, hatun, ibçi, ilti, ini, ipçi, karındaş, katun, kız ana, kız karındaş, kız, nisvān, Ŗavrat, oğlan, oğlançık, oğlançuk, oğul, oğulan, ol, olan, ovul, urağut
4. Evlilik Yoluyla Oluşan Yakınlığı Bildirenler	ebçi, ebŖi, epŖi, ibçi, ipçi, ivdeŖ, ivleŖ, karı, Ŗavrat, sulanğır
5. Kadının Aile İçerisindeki Konumunu Bildirenler	ana, ata ana, ebçi, ebe, evdeŖ, ibçi, ivdeŖ, sulanğır, ümm, ümmü veled, yenge
6. Kadına Ait Durumları Bildirenler	istiḥāza, müsteḥāza, Ŗacā
7. Kadının Medeni Durumunu Bildirenler	boş, tul
8. Kadının Mizacını Bildirenler	ersik, hersek, irsek, maŖŖŭka, Ŗākıla
9. Kadının İşini Bildirenler	Ŗāhibe, Ŗākiye

Tablo 1. Anlam Tasnifi ve Sözcükler

Sözcüklerin başlıklara göre olan anlam tasnifi ve her başlığa karşılık gelen sözcükler Tablo-1’de gösterilmiştir.

Aile ve kadın ile ilgili söz varlığı; Aile Bireylerini Bildirenler başlığına ait 32, Aile Kavramını Bildirenler başlığına ait 4, Cinsiyet Bildirenler başlığına ait 24, Evlilik Yoluyla Oluşan Yakınlığı Bildirenler başlığına ait 10, Kadının Aile İçerisindeki Konumunu Bildirenler başlığına ait 11, Kadına Ait Durumları Bildirenler başlığına ait 3, Kadının Medeni Durumunu Bildirenler başlığına ait 2, Kadının Mizacını Bildirenler başlığına ait 5, Kadının İşini Bildirenler başlığına ait 2 biçiminde sayısal dağılım göstermiştir. Aynı sözcük, birden fazla başlıkta yer alabilmiştir.

Kadın ve aile ile ilgili söz varlığı içerisinde KTS’de bulunan ancak DS’de bulunmayan toplam 41 sözcük olduğu tespit edilmiştir. Bu sözcükler içerisinde *ata ana*, *ata ata*, *kız ana*, *kız karındaş*, *ümmü veled* olmak üzere 5 sözcüğün birden fazla sözcükten meydana geldiği görülmüştür.

KTS’de Yer Alıp DS’de yer almayan sözcükler Tablo-2’de gösterilmiştir.

KTS’de Yer Alıp DS’de Yer Almayan Sözcükler	
1.	āhī
2.	ata ana
3.	ata ata
4.	ebçi
5.	ebnā
6.	ebşi
7.	epşi
8.	ersik
9.	ersük
10.	faśīl
11.	ḥatın
12.	ibçi
13.	ipçi
14.	irsek
15.	istiḥāza
16.	ivdeş
17.	ivleş
18.	karındaş
19.	katun
20.	kız ana
21.	kız karındaş
22.	kökürdeş
23.	maŕşūka
24.	müsteḥāza
25.	nisvān
26.	Ŗacāye
27.	Ŗacā
28.	Ŗākıla
29.	Ŗayāl
30.	Ŗayilet
31.	oğlançık
32.	oğlançuk
33.	oğulan
34.	Ŗiyāl
35.	śāhibe
36.	śākiye
37.	sulanğır
38.	toğın
39.	urağut
40.	ümm

41. ümmü veled
TOPLAM=41

Tablo 2. KTS'de Yer Alıp DS'de Yer Almayan Sözcükler

KTS'de kadın ve aile ile ilgili söz varlığı içerisinde olan toplam 6 sözcük, DS'de fonetik olarak aynı görünüme sahip olsa da başka anlama/anlamlara karşılık gelmektedir. Bu durum, aynı fonetik yapıda yer alan tarihî Türk lehçelerindeki bir sözcüğün Türkiye Türkçesi ağızları içerisinde başka bir anlamı karşıladığını ve sözcüğün anlamsal kullanımının farklı olduğunun göstergesidir. Örneğin *karandaş* sözcüğü KTS'de aile bireyini bildiren kardeş anlamında kullanılırken aynı sözcük DS'de bir araç adı olan kalem şeklinde kullanılabilmektedir. Bu sözcükler; *cice*, *ini*, *karandaş*, *ilti*, *hersek* olmak üzere toplam 6 adet olup Tablo-3'te gösterilmiştir. 70 sözcük içerisinde 6 sözcüğün DS'de başka anlamda olması ve 41 sözcüğün ise DS'de yer almaması, bu sözcüklerin Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılmadığını göstermektedir. Geriye kalan 23 sözcük ise hem KTS'de hem de DS'de ortak anlamlarda kullanılmakta olup bu sözcüklerin Türkiye Türkçesi ağızlarına söz varlığı olarak yansıdığını ifade etmektedir.

KTS'de Kadın ve Aile İle İlgili Söz Varlığı İçerisinde Olanlar	KTS'de Aile ve Kadın Söz Varlığı İçerisinde Olup DS'nde Başka Anlama Karşılık Gelenler
cice: Çocuğun annesine seslenirken kullandığı hitap.	cice: 1. Ablâ. 2. Büyük anne. 3. Hala. 4. Teyze. 5. Görümce. 6. Yenge, amca karısı.
ini: Erkek torun.	ini: 1. Kayın birader. 2. Kocanın kızkardeşi, görümce. 3. Şaşma bildirir ünlem. 4. Aşağısama, onur kırma. 5. İşte. 6. Onu.
karandaş: Kardeş.	karandaş: Kalem.
or: (II): Oğul.	or: 1. Hendek, düşman saldırısına karşı koymak için düzenlenmiş yer. 2. Ateş.
ilti: Kadın.	ilti: 1. İki erkek kardeşin eşlerinin birbirlerine olan durumu, elti. 2. İki kızkardeş eşlerinin birbirlerine olan durumu, bacanak. 3. Evli erkeğin ikinci kez aldığı hanım. 4. Çok gezen (kimse).
hersek: Erkeğe düşkün kadın.	hersek: Taşlık yer.
TOPLAM=6	

Tablo 3. KTS'de Kadın ve Aile İle İlgili Söz Varlığı İçerisinde Olup DS'de Başka Anlama Karşılık Gelen Sözcükler

KTS'de kadın ve aile ile ilgili söz varlığı içerisinde *faşıl*, *istihâza*, *maŖşûka*, *müsteŖhâza*, *nisvân*, *Ŗacāye*, *Ŗacāzā*, *Ŗāqıla*, *Ŗavrat*, *Ŗayāl*, *Ŗayilet*, *Ŗıyāl*, *şabı*, *şāhibe*, *ümm*, *ümmü veled* sözcükleri olmak üzere toplam 16 sözcüğün Arapça kökenli olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada incelenen KTS'de kadın ve aile ile ilgili söz varlığı Tablo-4'te gösterilmiştir.

1.	ağa: Ağabey, büyük erkek kardeş.
2.	āhi: Ar. Kardeş.
3.	ana: Anne.
4.	ata ana: Babanne.
5.	ata ata: Dede, büyükbaba.
6.	ata: (I): Baba, ata.
7.	bala: (I): Çocuk, yavru.
8.	boş: (II): Kocasından ayrılan kadın, boşanmış.
9.	cice: Çocuğun annesine seslenirken kullandığı hitap.
10.	doğdoğ: Öz kardeş.
11.	ebçi: Eş, hanım.

12.	ebe: Anne, nine, ebe.
13.	ebnā: Oğullar.
14.	ebşi: Eş, hanım.
15.	epşi: Eş, hanım.
16.	ersik: Erkeğe düşkün kadın, fahişe.
17.	ersük: Erkeğe düşkün kadın, fahişe.
18.	evdeş: Eş, hanım.
19.	faşıl: Ar. Aile.
20.	hatun: Kadın, hatun, hanım.
21.	hatun: Kadın, hatun, hanım.
22.	hersek: Erkeğe düşkün kadın.
23.	ibçi: Eş, zevce, kadın.
24.	ilti: Kadın.
25.	ini: Erkek torun.
26.	ipçi: Eş, zevce, kadın.
27.	irsek: Erkeğe düşkün kadın, fahişe.
28.	istihāza (I): Ar. Aybaşılı kadın.
29.	ivdeş: Eş, zevce, hanım.
30.	ivleş: Eş, koca.
31.	karandaş: Kardeş.
32.	kıardaş: Kardeş.
33.	karı: (II) Eş, hanım.
34.	karındaş: Kardeş, erkek kardeş.
35.	katun: Kadın, hanım, hatun.
36.	kız ana: Bakire, ana.
37.	kız karındaş: Kızkardeş.
38.	kız: (I) 1. Kız, kız çocuğu. 2. Bakire, ana.
39.	kökürdeş: Süt kardeşi.
40.	maŖşuka: Ar. Sevilen kadın.
41.	müstehāza: Ar. Aybaşılı kadın.
42.	nisvān: Ar. Kadınlar.
43.	Ŗacāye: Ar. Anası tarafından emzirilmeyen çocuk.
44.	Ŗacā: Ar. Dübürü büyük kadın.
45.	Ŗākıla: Ar. (II) Akıllı kadın.
46.	Ŗavrat: Ar. Kadın, zevce.
47.	Ŗayāl: Ar. Aile.
48.	Ŗayilet: Ar. Aile.
49.	oğlan: (I) Oğul, çocuk, erkek çocuk.
50.	oğlançık: Oğlancık, çocukçuk.
51.	oğlançuk: Oğlancık, çocukçuk.
52.	oğul: Oğul, evlat, erkek çocuk.
53.	oğulan: Oğul, çocuk, erkek çocuk.
54.	Ŗıyāl: Ar. Birinin geçindirmek zorunda olduğu kimseler, aile.
55.	ol: (III) Oğul, evlat, erkek çocuk.
56.	olan: Oğlan.
57.	or: (II): Oğul.
58.	ovul: Oğul, erkek çocuk.
59.	şabı: Ar. Çocuk, bebek.
60.	şāhibe: Ar. Kadın sahabe.
61.	şākiye: İçki sunan kadın.
62.	soy: Bir kökten gelen evlat.
63.	sulanđır: Gelin kadın, gelincik.
64.	toğın: Torun.

65.	tul: Dul, dul kadın.
66.	tul: Dul, dul kadın.
67.	urağut: Kadın.
68.	ümm: Ar. Ana.
69.	ümmü veled: Ar. Bir kişinin cariyesinden olan çocuğu veya çocuğun annesi.
70.	yenge: Yenge, yenge kadın.

Tablo 4. KTS'de Kadın ve Aile İle İlgili Söz Varlığı

Türkçede kadın ve aile ile ilgili söz varlığına ilişkin sözcükler az sayıda olmayıp gerek dönemler içerisinde verilen eserlerde gerekse eserlerden hareketle hazırlanan sözlüklerde bu sözcüklerin sayısı fazladır. Yine bu kategorideki sözcükler, Türkiye Türkçesi ağızları içerisinde de kendini göstermiş ve bu sözcükler ağızlarda yaşatılmaktadır. Söz varlığına kaynak teşkil eden ağızlarda yer alan sözcükler ile tarihî Türk lehçelerindeki sözcüklerin ortak ve farklı yönleri bulunabilmektedir. Geçmişten günümüze Türkçenin söz varlığındaki bu yansımalar ağızlarda hâlâ yaşamaktadır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Engin Yayınları.
- Çakmak, C. (2024). Demirci ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-1 (bitkiler). *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 67-88.
- Çakmak, C. (2024). Demirci ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkılar-3 (araç gereçler). *International Journal of Filologia (IJOF)*, 7(12), 1-20.
- Derleme Sözlüğü, (çevrimiçi), <https://sozluk.gov.tr/>
- Ersoy, H. Y. (2012). Başkurt Türkçesinde kadın ile ilgili söz varlığı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 31, 55-82.
- Gökalp, Z. (1965). *Ziya Gökalp külliyyatı-II limni ve Malta mektupları* (Haz. F. A. Tansel). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karahan, A. (2006). Tarihî Türk dilinin söz varlığına katkılar: kadınla ilgili kelimeler üzerine. *Bilkent Üniversitesi I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 1-12.
- Korkmaz, Z. (1992). Gramer terimleri sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mandaloğlu, M. (2022). Eski Türklerde aile ve evlilik anlayışı. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 481-498.
- Özdarıcı, Ö. (2011). Dîvânü Lûgat-it-Türk'te kadın ve kadına ilişkin unsurlar. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 127-156.
- Özdener, K. S. (1988). İslam öncesi Türklerde kadının içtimai yeri. *Sosyoloji Konferansları*, 22, 225-235.
- Tanç, M. (2004). Türkiye Türkçesi ağızlarında çağdaş Kıpçak grubu Türk lehçeleriyle ortaklık gösteren söz varlıkları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 18, 89-102.
- Toparlı, R., Vural, H., Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (2019). *Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*.
- Türk, O. ve Koç, F. (2021). Gözene Köyü ağzında “oyun, mevsim, yemek ve gıda” ile ilgili kültürel unsurlara ait söz varlığı. *International Journal of Filologia*, 4(6), 20-27.
- Yuvalı A., Demirci, H., (2021). *Türk dünyasının ortak kültür tarihinde aile ve kadın*. Selenge Yayınları.

Extended Summary

Although the family is a whole, raising children is seen as a sacred duty in the Turks to ensure the continuation of the generation. In addition to having a patriarchal structure, the Turks have a say in the family. The progress and development of society depends on its construction on solid foundations. The solid family institution means that the society and the nation are also solid.

In Turks, women are the main elements that make up the family. The evaluation of the female element in the Turkish society center has been in social life and played an active role in the structuring of the family

institution with the task of motherhood. The Turkish woman, on the other hand, helped the Turkish soldier by taking the risk of fighting on the fronts during the wars that have made all kinds of sacrifices for their homeland.

Language is a mechanism shaped according to needs as a field of use. Each word has a category of meaning, and these words gain value in functionally. In Turkish, the vocabulary about women was naturally able to meet those related to the family. Because the roles and responsibilities of women in the family have influenced the vocabulary about this issue in a wide perspective.

The words in the vocabulary of Turkish have partnership with the words in historical Turkish dialects and Turkish Turkish dialects. In addition, although the phonetic structure of the existing words is the same, there are also words that show decomposition as meaning.

In this study, the vocabulary about the woman and the family in the Kipchak Turkish dictionary prepared by Recep Toparlı et al. The identified words were classified according to the meaning of the vocabulary of women and family and were evaluated under 9 headings. The views of a total of 70 words in the Kipchak Turkish dictionary in the compilation dictionary were determined and the meaning was made between the words. Kipchak Turkish dictionary KTS and the compilation dictionary are shown by DS -shaped abbreviations. In the light of the data in the study, the results achieved by considering the meaning provisions of the words in both dictionaries and whether or not to be found.

The aim of the study is to demonstrate the appearance and semantic equivalents of Turkey Turkish in terms of partnership and difference with the scanning of DS in Kipchak Turkish.

The presence of a total of 32 words that declare family members has been determined. 14 of the 32 words detected have no equivalent in DS, 13 of them have the same meaning and 5 of them have different meaning.

The words that indicate the concept of family are the words that are directly named to the family element and are 4 pieces. 4 The word does not have any equivalent in DS.

The presence of a total of 22 words that reported gender has been identified and the meaning of the words indicated by the words has been created on gender knowledge. 14 of 22 words do not have equivalent in DS. 2 of the remaining 8 words are different and 6 of them meet the same meanings.

The words that indicate the proximity of marriage are 10 units. Under this title, the status feature gained by the words due to marriage is pointed out. The 8 words in 10 words do not have equivalent in DS, and the remaining 2 words have the same meaning in DS, but may contain different meanings.

The words that indicate the position of women in the family are 11 and the meaning characteristics of the woman in the family's role in the family are taken into consideration. 11 of the 11 words are not equivalent to DS, but 4 of them meet the same meanings, but also contains different meanings.

DS. The words that indicate women's situations are 3. The 3 words identified do not have any equivalent in

It has been found that there were 2 words that indicate the marital status of the woman. Although the two words determined in both dictionaries corresponds to the same meaning, it is seen that these words contain different meanings in DS.

It was seen that there were 6 words containing the temperament of the woman, and these words pointed to the character and behavior characteristics of the woman. 5 of the words found in KTS do not have equivalent in DS, and 1 corresponds to different meanings in both dictionaries.

The presence of a total of 2 words that reported the work of the woman was determined. It was found that the 2 -detected 2 -in -the -words were found in KTS but there was no equivalent in DS.

In this study, the vocabulary about family and women was scanned in KTS and a total of 70 words were identified. The appearance and meanings of a total of 70 words in DS were determined and the partnerships and separations of the words were determined. These words are classified under 9 headings under 9 headings, including those who declare the concept of family members, report the concept of family, gender, who report the proximity of marriage, report the position of women in the family, reporting the situation of women, reporting the marital status of women, reporting the woman's temperament and reporting the work of the woman. The classification of words according to the titles and the words corresponding to each title are shown in Table-1.

[illegible]

It has been found that there are 41 words found in KTS but not found in DS. Among these words, it was seen that 5 words, including Ata Ana, Ata Ata, Girl Mother, Girl Skin, Umm Veled, consist of more than one word.